

ארחות חיים

מצות קריאת שמע

אנחנו מצווים לקרוא את קריאת שמע פעמיים בכל יום, פעם אחת ביום – לה אנחנו קוראים 'קריאת שמע של שחרית' ואותה אנחנו אומרים כחלק מתפילת שחרית, ופעם אחת בלילה לה אנחנו קוראים 'קריאת שמע של ערבית' ואותה אנחנו אומרים כחלק מתפילת ערבית.

מצות קריאת שמע היא מצוה מהתורה ולומדים אותה מהפסוק "וְשָׁמַעְתֶּם לְבַנְיָיִךְ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ" (דברים ו, ז). מהמילה 'בשכבך' אנחנו למדים על חיוב קריאת שמע של ערבית המתחילה בלילה שהוא זמן בו אנחנו ישנים, ומהמילה 'בקומך' אנחנו למדים על חיוב קריאת שמע של שחרית המתחילה ביום בזמן בו אנחנו קמים מהשינה.

קריאת שמע כוללת שלוש פרשיות: 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל' (דברים ו), 'וְהָיָה אִם שָׁמַע' (דברים יא) ופרשת 'ציצית' (במדבר טו) העוסקות בייחוד ה', קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות.

זמן קריאת שמע של שחרית

תחילת הזמן בו מותר לנו לקרוא קריאת שמע של שחרית דומה לזמן בו מותר לנו לברך על הטלית והתפילין – כשעה זמנית לפני ה'נץ החמה'. סוף זמן קריאת שמע הוא בסוף השעה השלישית (הזמנית) של היום (שהוא הרבע הראשון של היום). שעה זו יחסית מאוחרת, ולכן עלינו להשתדל לקום מוקדם ולקרוא קריאת שמע ולהתפלל שחרית ולא לחכות לסוף זמן קריאת שמע. מה קורה אם קמנו מאוחר מאוד, למשל נשארנו ערים עד מאוחר מאוד בלילה במדורת ל"ג בעומר, וכשהתעוררנו כבר עבר זמן קריאת שמע. האם מותר לנו לקרוא את קריאת שמע?

התשובה היא שכן, אנחנו יכולים לקרוא את קריאת שמע של שחרית עד הלילה. אולם, אם נקרא את קריאת שמע לאחר זמנה - לאחר שעברו השלוש השעות (הזמניות) הראשונות של היום, אמנם יהיה לנו שכר כמו אם היינו פותחים חומש וקוראים ממנו את פרשיות קריאת שמע, אך נפסיד את השכר הגדול שהיינו יכולים לקבל אם היינו קוראים את קריאת שמע בזמנה. לכן חשוב מאוד שנתגבר בבוקר לקום בזריזות ובחריצות מוקדם, כדי שנספיק לקרוא קריאת שמע והתפלל שחרית בזמן.

ותיקין

את תפילת העמידה ('שמונה עשרה') של שחרית מותר לנו להתפלל רק לאחר זריחת השמש ('נץ החמה'). הואיל וחכמים תקנו לקרוא את קריאת שמע וברכותיה בסמיכות לתפילת העמידה, לכן ישנם אנשים (הנקראים 'ותיקין' – כלומר אנשים שמחבבים את המצוות) המקפידים לקרוא את קריאת שמע של שחרית כמה דקות לפני הזריחה, כך שמיד בסיום קריאתה הם מתפללים תפילת שחרית בזריחה. קריאת שמע כ'ותיקין' היא מצוה מן המובחר.

דמויות מופת

רבי כלפון משה הכהן זצ"ל

רבי כלפון משה הכהן זצ"ל.

מגדולי הרבנים באי בג'רבה שבתוניס. היה חבר בית הדין בג'רבה, בה תיקן תקנות חשובות ועמד על משמר הדת בכל רחבי האי.

רבי כלפון משה חיבר עשרות ספרים בהלכה, בניהם שו"ת (שאלות ותשובות) 'שואל ונשאל' וספרו 'באר משה' המכיל חידושים על ארבעת חלקי השולחן ערוך.

עוד בהיותו בג'רבה רכש חלקת אדמה בארץ ישראל, אך עקב התערעות בריאותו בוטלה עלייתו לארץ ישראל והוא נפטר בג'רבה. עצמותיו הועלו ארצה והוא נטמן בהר המנוחות בירושלים.

סמיכת גאולה לתפילה

חכמים תיקנו להסמיך (כלומר להצמיד) את קריאת שמע לתפילת העמידה ('שמונה עשרה') ולא להפסיק ולדבר בניהם. תקנה זו נקראת בשם 'סמיכת גאולה לתפילה', משום שהברכה שלאחר קריאת שמע מסתיימת במילים 'גאל ישראל' ומיד לאחר מכן אנו מתפללים.

גם בתפילת ערבית, שאנו מברכים את ברכת 'השכיבנו' בין 'גאל ישראל' לתפילת העמידה, כיון שהיא חלק מברכת הגאולה, נחשב שאנו סומכים גאולה לתפילה.

תקנה זו של סמיכת גאולה לתפילה למדו חכמים מדוד המלך עליו השלום שהסמיך בין הפסוק המסיים במילים 'ה' צוּרִי וְגֹאֲלִי' (תהילים יט, טו) לפסוק הפותח במילים 'יַעֲקֹב ה' בְּיוֹם צָרָה' (תהילים כ, ב).

שאלות חזרה

1. ציינו שלושה הבדלים בין קריאת שמע לברכותיה.
2. ציינו שניים מספריו של רבי כלפון משה הכהן זצ"ל?
3. בתפילת שחרית של ראש חודש, לאחר שהחזן אמר 'גאל ישראל' וממש לפני שהמתפללים התחילו את תפילת העמידה, קרא דני בקול 'יעלה ויבוא' כדי להזכיר למתפללים שלא ישכחו לומר 'יעלה ויבוא'. האם דני נהג כשורה? מדוע?

ברכות קריאת שמע

למדנו שקריאת שמע היא מצוה מהתורה. אולם, חכמים תיקנו לנו לברך שבע ברכות לפני קריאת שמע ולאחריה, ולמדו זאת מהפסוק 'שָׁבַע בַּיּוֹם הַלְלִיתִיךָ' (תהלים קיט, קסד), שלוש ברכות לקריאת שמע של שחרית וארבע ברכות לקריאת שמע של ערבית. בקריאת שמע של שחרית מברכים שתי ברכות לפני קריאת שמע ואחת לאחריה. שתי הברכות שלפני קריאת שמע שחרית הן: 'יוצר אור' ו'אהבת עולם' (או 'אהבה רבה') והברכה שלאחר קריאת שמע שחרית היא 'אמת ויציב'. בקריאת שמע של ערבית מברכים שתי ברכות לפני קריאת שמע ושתיים לאחריה. שתי הברכות שלפני קריאת שמע ערבית הן: 'מעריב ערבים' ו'אהבת עולם' והברכה שלאחר קריאת שמע של ערבית הן 'אמת ואמונה' ו'השכיבנו'.

הברכות 'יוצר אור' ו'מעריב ערבים' הן שבח לה' שיצר את האור וברא את החושך, הבדיל בניהם ועל ידם מחליף בין הזמנים של היום והלילה. ברכת 'אהבת עולם' (או 'אהבה רבה') היא שבח והודאה לה' על אהבתו אותנו ועל שנתן לנו את התורה. ברכות 'אמת ויציב' ו'אמת ואמונה' הן שבח והודאה לה' על שגאל והוציא אותנו ממצרים ועל הגאולה העתידית שיגאל אותנו ויציל אותנו מכל אויבנו. ברכת 'השכיבנו' היא בקשה מה' שישמור ויגן עלינו בלילה ובזמן השינה.

זמן ברכות קריאת שמע

למדנו שזמן קריאת שמע של שחרית הוא עד סוף שלוש שעות (זמניות), שהן רבע היום. אמנם לאחר מכן מותר לנו לקרוא קריאת שמע, אך לא נקבל על קריאה זו שכר כמו לוי היינו קוראים את קריאת שמע בזמנה.

ברכות קריאת שמע שונות מקריאת שמע עצמה בשתי נקודות: א. סוף הזמן בו אנחנו עדיין יכולים לברך את ברכות קריאת שמע הוא ארבע שעות (זמניות) שהן שליש היום, כלומר שעה יותר מסוף זמן קריאת שמע של שחרית. ב. בניגוד לקריאת שמע של שחרית שאנחנו למעשה יכולים לקרותה במשך כל היום, את ברכות קריאת שמע אסור לנו לברך לאחר סוף זמן (ארבע שעות). אם נברך אותן, הן תהיינה חלילה לברכות לבטלה. לכן אם קמנו בבוקר מאוד מאוחר, ועברו כבר ארבע שעות מזריחת החמה, אמנם נקרא קריאת שמע ונתפלל, אך נדלג על ברכות קריאת שמע ולא נברך אותן.

